УДК 338.2:332.1

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-2-6>**Бабенко К.Є.***кандидат фізико-математичних наук, доцент,
завідувач кафедри менеджменту
Української інженерно-педагогічної академії***Babenko Kristina***Candidate of Physical and Mathematical Sciences,
Associate Professor, Head of Management Department,
Ukrainian Academy of Engineering and Pedagogy*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

PECULIARITIES OF THE TERRITORIAL STRUCTURE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

Здійснено аналіз особливостей розвитку територіальної структури національної економіки України. Виявлено негативні тенденції, серед яких недостатня ефективність використання економічного потенціалу регіонів, низький рівень структурно-інноваційних зрушень їх економіки, відсутність фінансових механізмів подолання соціально-економічної та структурної кризи в регіонах. Доведено, що за умов постійного зростання впливу внутрішніх та зовнішніх чинників, актуалізуються проблеми, що пов'язані із забезпеченням високого рівня конкурентоспроможності регіонів насамперед як їх здатності розвивати та створювати нові конкурентні переваги. Доведено, що за умов постійного зростання впливу внутрішніх та зовнішніх чинників, актуалізуються проблеми, що пов'язані із забезпеченням високого рівня конкурентоспроможності регіонів.

Ключові слова: регіон, економічний розвиток, територіальна структура, національна економіка, конкурентоспроможність регіону, стратегія розвитку.

АННОТАЦИЯ

Осуществлен анализ особенностей развития территориальной структуры национальной экономики Украины. Выявлены негативные тенденции, среди которых недостаточная эффективность использования экономического потенциала регионов, низкий уровень структурно-инновационных сдвигов их экономики, отсутствие финансовых механизмов преодоления социально-экономического и структурного кризиса в регионах. Доказано, что в условиях постоянного роста влияния внутренних и внешних факторов, актуализируются проблемы, связанные с обеспечением высокого уровня конкурентоспособности регионов, прежде всего, их способности развивать и создавать новые конкурентные преимущества. Доказано, что в условиях постоянного роста влияния внутренних и внешних факторов, актуализируются проблемы, связанные с обеспечением высокого уровня конкурентоспособности регионов.

Ключевые слова: регион, экономическое развитие, территориальная структура, национальная экономика, конкурентоспособность региона, стратегия развития.

ANNOTATION

The peculiarities of the territorial structure development of the national economy of Ukraine are analyzed. Negative tendencies have been identified, among which the efficiency of utilization of the economic potential of the regions is insufficient, the level of structural and innovative shifts of their economy is low, the lack of financial mechanisms for overcoming the socio-economic and structural crisis in the regions. It is substantiated that the crisis processes of structural modernization of regional economy led to aggravation of the balanced development problem of national economy. The

most significant obstacles to using the competitive advantages of Ukrainian regions are the following: spatial and structural inequalities, excessive differentiation of regions by the level of economic development, irrational dependence of the economy on market fluctuations in foreign markets, etc. It is justified that determination based on a number of objective indicators of the actual factors of competitive advantage of the regions becomes an important medium of information for ensuring their competitiveness. It is proved that in the conditions of constant influence of internal and external factors, problems related to ensuring the high level of competitiveness of the regions, first of all, as their ability to develop and create new competitive advantages, demanded in foreign markets, promote their own competitive status, promote competitiveness of the national economy as a whole in the conditions of deepening of European integration. It is determined that the current state of the national economy is related to the preservation of the environment as a basis for life, health and safety of the population. It has been proved that the activation of entrepreneurial activity creates new challenges for society, which are manifested in the irrational use of natural resources, increased environmental burden on the environment, deterioration of living conditions of the population. In the context of the above, the requirements for the orientation of modern enterprises in the direction of environmentally oriented activities are substantiated.

Key words: region, economic development, territorial structure, national economy, competitiveness of the region, development strategy.

Постановка проблеми. Сучасна економічна система є складним утворенням, яке постійно зазнає змін, динаміка яких визначається впливами зовнішнього середовища та внутрішніми потребами розвитку. Так, глобалізаційні процеси вимагають нових підходів до організації виробництва в усіх сферах економіки, дають потужний поштовх для розвитку українських виробників продукції та можливість вийти на світові ринки. Разом із тим, неможливо не відзначити трансформації у територіальній структурі економіки. Суттєвими викликами сьогодення є євроінтеграційні, які, з одного боку, зумовлюють потребу акумуляції внутрішнього потенціалу країни для забезпечення її конкурентних переваг, а з іншого – створюють певні перспективи для регіонального розвитку. Тому від правильності обраних пріоритетних напрямів залежить процес проведення структурних зрушень на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасних теоретичних економічних дослідженнях значна увага наукової спільноти приділяється питанням структурних перетворень національної економіки (Т. Желюк, А. Мельник, Т. Попович, Д. Форрестер), зрушень на регіональному рівні (О. Ольшанська, Т. Пепа, О. Притуленко, М. Фащевський, Л. Чернюк), типологізації структури національної економіки (М. Колісник, А. Мороз, А. Прокопюк, А. Чухно). Більшість науковців і фахівців у сфері регіонального розвитку погоджується, що через недосконалу територіальну структуру національної економіки досить складно виробити механізм нівелювання можливих економічних ризиків багатьох регіонів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Останнім часом держава приділяє значну увагу посиленню галузевої спрямованості економіки України, питання подолання негативних наслідків структурно-просторових змін у економіці регіонів, формування сучасних механізмів нівелювання диспропорційності розвитку регіонів, які б забезпечували збалансований довгостроковий економічний розвиток територій України на основі нарощування конкурентних переваг регіонів залишаються недостатньо дослідженими. Це підтверджує важливість ґрунтовного розгляду цих аспектів як практичного, так і методологічного характеру.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є обґрунтування особливостей розвитку територіальної структури національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи теоретико-методологічні напрацювання відомих вчених [1–4] визначено, що територіальна структура національної економіки характеризує концентрацію економіки через призму розвитку регіонів країни. Тобто акцентується увага на географічному розташуванні існуючих регіональних галузевих та функціонально-господарських структур.

Сьогодні регіони України є самостійними територіально організованими економічними системами, які поступово стають не тільки окремими економічними суб'єктами національної економіки, але також вступають у світові конкурентні процеси. Глобалізація та регіоналізація у поєднанні з обмеженістю чинників економічного розвитку об'єктивно породжують конкуренцію між регіонами за створення сприятливих умов для ведення бізнесу і залучення ресурсів. Роль регіонів як територіально організованих економічних систем залежить не тільки від макроекономічних умов або можливостей самих регіонів, але також і від конкурентних переваг і механізмів конкурентної взаємодії регіонів.

Слід зазначити, що кризові процеси структурної модернізації економіки регіонів призвели до загострення проблеми збалансованого розвитку національної економіки. Зростання рівня

асиметрії розвитку регіонів, який збільшується впродовж всього періоду державотворення, розширення числа депресивних регіонів внаслідок стратифікації рівнів їх адаптації до нових викликів функціонування, призвели до суттєвого дисбалансу між територіями-донорами і територіями-реципієнтами, а також до зниження рівня конкурентоспроможності національної економіки в цілому.

Недостатня ефективність використання економічного потенціалу регіонів, низький рівень структурно-інноваційних зрушень їх економіки, відсутність фінансових механізмів подолання соціально-економічної та структурної кризи в регіонах знижують також рівень економічної безпеки їх розвитку, що і в подальшому може призвести до катастрофічних наслідків в плані дезінтеграції економічного простору держави.

На думку польського вченого А. Прокопюка, визначальну роль в ході реалізації структурних трансформацій економіки регіону повинна відігравати структурна політика, яка являє собою систему заходів державного регулювання з метою створення умов для сталого довготривалого економічного зростання і перебудови структури економіки з метою захисту і стимулювання галузей, конкурентоспроможних на внутрішньому і зовнішньому ринках, або розвиток яких відповідає національним інтересам [4, с. 147]. Тому одним із можливих шляхів вирішення ситуації, що склалася, є формування організаційно-економічних механізмів підвищення конкурентоспроможності регіонів, розробка та впровадження політики якісно нового регіонального розвитку в напрямі формування високотехнологічних укладів, гармонізації управлінських взаємодій центру та регіонів, інституційного забезпечення інтеграції висококонкурентної національної економіки у європейський економічний простір. Еволюція розвитку економічних систем переконливо свідчить, що рівень та темпи зростання економіки регіонів перебувають під прямим впливом факторів, що відображають сформованість та реалізацію їх конкурентоспроможності.

Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів на внутрішньому та зовнішньому ринках потребує урахування сучасних викликів глобальної економіки, поглиблення взаємозалежності економічних агентів різних рівнів, оскільки на конкурентоспроможність впливають такі чинники, як іноземні капіталовкладення, інтеграційні можливості, освоєння нових ринків, інноваційна діяльність. Новітні підходи до забезпечення належного рівня конкурентоспроможності регіону обґрунтовують її не лише з позицій сприятливого іміджу на національному ринку та представлення на світових ринках, максимізації прибутку та збільшення обсягів виробництва, або реалізації продукції (послуг), але й як здатність забезпечувати стабільно високий рівень якості життя населення. Пріоритетним напрямом розв'язання цієї важ-

ливої науково-прикладної проблеми є створення і розвиток конкурентних переваг на основі ґрунтовно розробленої й ефективної стратегії збалансованого економічного розвитку регіону.

Слід акцентувати увагу, що сучасний етап розвитку регіонів України визначається не лише економічними, географічними або історичними відмінностями, але й зростаючим впливом глобалізаційних та інтеграційних процесів, які підвищують роль регіонів як вагомих економічних агентів національної економіки та, одночасно, повноцінних «гравців» на світовому ринку. Вступаючи у глобальні конкурентні відносини, інтегруючись до світового та європейського ринків, регіони набувають істотно нових якостей, оскільки формують власну стратегію розвитку, створюють передумови ефективного використання конкурентних переваг, інтенсифікують інноваційну діяльність, використовують новітні ринкові механізми конкурентної боротьби, формують сприятливе середовище для розвитку бізнесу та проживання населення, що в результаті втілюється у рівні їх конкурентоспроможності.

За таких обставин сучасне розуміння конкурентоспроможності в регіональному вимірі розкривається у спроможності регіону враховувати внутрішні та зовнішні виклики і загрози для розвитку, раціонально використовувати нові можливості та задовольняти потреби суб'єктів підприємництва і громади. Вирішення цих завдань залежить не лише від загальних показників макроекономічного розвитку, ресурсного забезпечення, а й від ефективності застосування механізмів взаємодії, управління та реалізації пріоритетних напрямів розвитку регіону на засадах збалансованості.

Саме тому важливого значення набувають завдання врегулювання та координації стратегій регіонального розвитку зі стратегіями проведення системних структурних трансформацій на загальнодержавному та регіональному рівнях. У свою чергу, вирішення цих завдань нерозривно пов'язане з визначенням теоретичних орієнтирів процесів модернізації економіки регіонів країни, а також з удосконаленням механізму реалізації структурних змін в умовах активізації процесів євроінтеграції.

В контексті проведеного дослідження О. Ольшанська та А. Притуленко [2, с. 280] визначають, що в процесі управління регіональними соціально-економічними системами слід враховувати специфіку виявлених структур і, насамперед, їх здатність до самоорганізації господарської, соціальної та природно-екологічної структур на основі їх власних інтересів і закономірностей розвитку. Механізми такої самоорганізації, що відбувається в рамках кожної структури, різні і вимагають певної організації та здійснення попереджувального прогнозу розвитку системи в цілому. Специфічні процеси самоорганізації природно-екологічних систем представлені закономірностями їх відновлення

(у тому числі самовідновлення). Комплексне управління регіональними соціально-економічними системами має забезпечити стійкий стан рівноваги, що характеризується узгодженням емерджентних критеріїв системи з критеріями окремих економічних, соціальних і природно-екологічних її осередків.

Саме важливість євроінтеграції України та необхідність реалізації положень

існуючої угоди (Угода про асоціацію між Україною та ЄС) зумовлюють доцільність вироблення стратегічних напрямів та адаптації дієвих механізмів економічного розвитку, які успішно застосовуються в європейській практиці. Так, одним з пріоритетів економічного зростання в країнах-членах ЄС є інноваційна та інвестиційна політики, що орієнтовані на зміцнення конкурентоспроможності та оптимізацію засобів стимулювання активності регіонів, інституціональну підтримку, визначення стратегій розвитку на усіх рівнях управління. Інноваційна активність, її інституціональне, організаційно-економічне та фінансове забезпечення залишається несутірними порівняно із європейськими показниками.

Найголовнішою вадою розвитку соціально-економічного стану України упродовж останніх років стало те, що влада опікувалася більше політичним майбутнім. Через це, вона майже не займалася створенням і зміцненням економічної та інституційної стійкості країни. Хоча, всупереч більшості жаклих сценаріїв і ризиків руйнування економічного середовища держави і втрати перспектив, протягом 2014–2019 років стало можливим відновлення нестійкої, але позитивної динаміки зростання економіки, стабілізування національної валюти та уникнення дефолту. І, хоча Україна не змогла вийти на шлях стійкого зростання, не змогла укріпити національну економіку і уберегтися від кризи, і навіть на фоні зовнішніх і внутрішніх викликів, зростання держави протягом останніх років не можна оцінювати тільки як негативне.

Слід зазначити, що поєднання і взаємовплив ряду політичних, економічних, інституційних ризиків і викликів, які наразі постали перед країною в «самий незручний» період, посилюють невизначеність і поглиблюють складність введення економічного прискорення, на основі якого можна було б очікувати не тільки досягнення істотного підвищення добробуту громадян, але і поліпшення сприйняття країни міжнародною політичною та економічною спільнотою [5, с. 4].

Отже, необхідно акцентувати увагу, що на сьогодні інвестиційне середовище є стимулюючим чинником пожвавлення національної економіки. Залучення іноземних інвестицій сприятиме побудові міцної української економіки з розвинутою промисловістю та інфраструктурою. У цьому контексті розробка та запровадження заходів, спрямованих на покращення інвестиційної привабливості регіонів країни є

необхідним терміновим кроком. Державна інвестиційна політика національної економіки потребує відповідного обґрунтування цілей, змісту і значення для економіки загалом і встановлення її взаємозв'язку з економічною політикою зокрема. Економічне зростання регіонів безпосередньо залежить від обраної для її проведення державної інвестиційної політики, яка б адекватно враховувала поточну ситуацію та мала б відповідну сукупність інструментів для досягнення визначених цілей.

Також слід зазначити, що протягом останніх років в Україні значно посилюються трансформаційні зміни в різних сферах суспільного життя, загострилася увага щодо розробки механізмів забезпечення економічного зростання суб'єктів бізнесу. Особливо помітним став комплементарний взаємозв'язок економічних процесів зі змінами у навколишньому природному середовищі. Існуючий конфлікт між екологічними і економічними інтересами суб'єктів господарювання вимагає прийняття принципово виважених рішень щодо його нівелювання у площині застосування взаємовигідних механізмів, одним із яких виступає екологічна спрямованість та соціальна відповідальність бізнесу, передусім на сільських територіях. Активізація екологічно орієнтованого підприємництва сприяє соціально-економічному розвитку регіонів, підвищує ділову активність, стимулює залучення додаткових інвестицій, позитивно впливає на динаміку надходжень до місцевих бюджетів, і, що особливо важливо, нівелює ряд соціальних та екологічних проблем територій. Враховуючи економічну та соціальну роль підприємництва для розвитку територій, дослідження екологічних аспектів поліпшення національної економіки в розрізі її територіальної структури є важливим теоретико-прикладним завданням.

Висновки. Таким чином, в умовах трансформації економіки України зростає соціальна, політична, економічна роль регіонів у вирішенні найважливіших соціально-економічних проблем, що потребує активізації їх господарської діяльності з вектором на економічне зростання. Зростаюча регіональна диференціація та дезінтеграція, посилення суперечностей у системі суспільного виробництва, виникнення нових загроз соціально-економічного розвитку обумовлюють пошук і впровадження нових методичних підходів та розробки практичних рекомендацій реалізації нової парадигми збалансованого економічного розвитку територій, створення нового механізму стратегічного управління розвитку регіонів в умовах децентралізації владних повноважень задля забезпечення підвищення ефективності регіональних процесів на основі комплексного та системного підходів.

Глибокі регіональні диспропорції в соціально-економічному та екологічному розвитку країни, функціонування регіонів у ринковому середовищі вимагає стимулювання регіональних ініціатив розвитку, створення конкурентних переваг

та зростання їх конкурентоспроможності. Це потребує розробки та впровадження стратегій регіонального розвитку на основі виважених пріоритетів й обґрунтування механізмів їх реалізації, пошуку джерел фінансування регіональних програм і проектів у їх зв'язку і взаємодоповненні з максимальним ефектом їх комбінацій. Отже, стабільний економічний розвиток регіонів України та підвищення рівня їх конкурентоспроможності в умовах глобального середовища беззаперечно пов'язані з гармонізацією та ефективністю регіональної політики з використанням досвіду регіонів країн-членів ЄС, результатами імплементації науково-методичних та прикладних підходів до формування і реалізації загальнонаціональних і регіональних стратегій розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ольшанська О. В. Регіон як просторова соціально-економічна система // Актуальні проблеми економіки. 2011. № 3. С. 184–191.
2. Ольшанська О. В., Притуленко О. В. Теоретичні аспекти управління регіональними соціально-економічними системами // Сучасні детермінанти розвитку бізнес-процесів в Україні : матеріали виступів III Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (11 квітня 2019 р., м. Київ). Київ : КНУТД, 2019. С. 276–281.
3. Прокопюк А. Структура економіки регіону: концептуалізація поняття і типологія // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. 2016. Випуск 2(48). С. 143–147.
4. Регіонально-просторові економічні системи України: методологія і сучасна практика формування / кол. авт.: Чернюк Л. Г., Фасчевський М. І., Пєпа Т. В. та ін. Черкаси : РВПС України НАН України, 2011. 423 с.
5. Юрчишин В. Соціально-економічний вимір України в період зміни політичних еліт. Київ : Разумков центр, 2019. 46 с.

REFERENCES:

1. Olshanska O.V. (2011) Region jak prostorova socialjno-ekonomichna systema [Region as a spatial socio-economic system]. Aktualni problemy ekonomiky, № 30, p. 184–191.
2. Olshanska O.V., Prytulenko O.V. (2019) Teoretychni aspekty upravlinnja rehionaljnymy socialjno-ekonomichnymy systemamy [Theoretical Aspects of Management of Regional Socio-Economic Systems]. Suchasni determinanty rozvytku biznes-procesiv v Ukraini : materialy vystupiv III Mizhnarodnoji nauko-vo-praktychnoji Internet-konferenciji. Kyiv: KNUITD, p. 276–281.
3. Prokopiuk A. (2016) Struktura ekonomiky rehionu: konceptualizacija ponjattja i typologhija [Structure of regional economy: conceptualization of concept and typology]. Naukovyj visnyk Uzhghorodskogho universytetu. Serija Ekonomika, 2016, vypusk 2(48), pp. 143–147.
4. Chernyuk L.G., Fashevsky M.I., Pepa T.V. (2011) Region-aljno-prostorovi ekonomichni systemy Ukrainy: metodologhija i suchasna praktyka formuvannja [Regional-spatial economic systems of Ukraine: methodology and modern practice of formation]. Cherkasy: RVPS of Ukraine NAS of Ukraine, 423 p.
5. Yurchyshyn V. (2019) Socialjno-ekonomichnyj vymir Ukrainy v period zminy politychnykh elit [The socio-economic dimension of Ukraine in the period of change of political elites]. Kyiv: Razumkov Center, 46 p.